گوتار و بنەمای هاریکاری
لە ڕۆمانی هایێ ل من شنگاڵ

م. ی. حاجی عەبدولڕەحمان حاجی
بەشی زمانی کوردی - فاکەڵتیی پەروەردە
زانکۆی سۆران
Haji.haji@kue.soran.edu.iq

غازی حەسەن محێدین
ماستەر لە زمانی کوردی
gazihassan2013@gmail.com

پوختە

ناونیشانی لێکۆڵینەوەکە بریتییە لە (گوتار و بنەمای هاریکاری لە ڕۆمانی هایێ ل من شنگاڵ). پەیوەندی بە شیکردنەوەی پراگماتیکی (بنەمای هاریکاری) (گرایس)ەوە هەیە، کە ئەمەش هەوڵێکە بۆ دەرخستنی بنەمای هاریکاری لە ڕۆمانەکاندا. سنوورەکەی دەستنیشان کراوە بەوەی کە نموونەکان لە ڕۆمانی هایێ ل من شنگالدا وەرگیراون و لێکدراونەتەوە، ڕێبازی لێکۆڵینەوەکەش (وەسفی شیکاری)یە. لەم لێکۆڵینەوەیەدا گوتاری دەق ئامانجی سەرەکیی لێکدانەوەی پێکهاتەکانی دەقەکە. ئەو لێکۆڵینەوانەی لەبارەی گوتار کراون، بەشێوازی جیاواز لەم لێکۆڵینەوە کاری لەسەر کراوە، ئێمە لەڕوانگەی زمانێکی کۆمەڵایەتی، مەبەستی گوتار و ئەنجامەکانی و بەرهەمهێنانەوەی دەق لەسەر بنەمای هاریکاری کارمان کردووە، کە ئەم بنەمایەش کاریگەرییەکی زۆری هەیە لەسەر سەرکەوتنی پرۆسەی پەیوەندیکردن.

ئەم لێکۆڵینەوەیە لە دوو بەش پێکهاتووە، بەشێکی تیۆرییە و تیایدا باس لە گوتار و شیکردنەوەی گوتار و دەق کراوە، لەگەڵ لێکەوتەی ئاخاوتەیی و بنەماکانی هاریکاری و لادان لە بنەماکانی هاریکاری بەنموونەوە باسکراون. بەشی دووەمی، بەشی پراکتیکی لێکۆڵینەوەکەیە، تیایدا باسی بنەماکانی هاریکاری و لادان لە بنەماکانی هاریکاری کراوە، بەپشتبەستن بە نموونەکانی نێو ڕۆمانی هایێ ل من شنگاڵ.

وشە کلیلەکان: گوتار، دەق، بنەمای هاریکاری، لادان لە بنەمای هاریکاری.

پێشەکی

ناونیشانی لێکۆڵینەوەکە

ناونیشانی لێکۆڵینەوەکە بریتییە لە (گوتار و بنەمای هاریکاری لە ڕۆمانی هایێ ل من شنگالێ).

پەیوەندی بە شیکردنەوەی پراگماتیکی (بنەمای هاریکاری) (گرایس)ەوە هەیە، کە ئەمەش هەوڵێکە بۆ دەرخستنی بنەمای هاریکاری لە ڕۆمانەکاندا.

سنوور و ڕێبازی لێکۆڵینەوەکە

لێکۆڵینەوەکە لە ئاستی پراگماتیکدایە، پشت بەبنەماکانی هاریکاری (گرایس) دەبەستێت. سنوورەکەی دەستنیشان کراوە بەوەی کە نموونەکان لە ڕۆمانی هایێ ل من شنگاڵدا وەرگیراون و لێکدراونەتەوە، ڕێبازی لێکۆڵینەوەکەش (وەسفی شیکاری)یە.

هۆی هەڵبژاردنی لێکۆڵینەوەکە

لەم لێکۆڵینەوەیەدا گوتاری دەق ئامانجی سەرەکیی لێکدانەوەی پێکهاتەکانی دەقەکە. ئەو لێکۆڵینەوانەی لەبارەی گوتار کراون، بەشێوازی جیاواز لەم لێکۆڵینەوە کاری لەسەر کراوە، ئێمە لەڕوانگەی زمانێکی کۆمەڵایەتی، مەبەستی گوتار و ئەنجامەکانی و بەرهەمهێنانەوەی دەق لەسەر بنەمای هاریکاری کارمان کردووە، کە ئەم بنەمایەش کاریگەرییەکی زۆری هەیە لەسەر سەرکەوتنی پرۆسەی پەیوەندیکردن.

ناوەرۆکی لێکۆڵینەوەکە

ناوەرۆکی ئەم لێکۆڵینەوەیە، جگە لە پێشەکی و ئەنجام لە دوو بەش پێکهاتووە، بەشی یەکەم: بەشێکی تیۆرییە و تیایدا باس لە گوتار و شیکردنەوەی گوتار و دەق کراوە، لەگەڵ لێکەوتەی ئاخاوتەیی و بنەماکانی هاریکاری و لادان لە بنەماکانی بەنموونەوە باسکراون. بەشی دووەم: بەشی پراکتیکی لێکۆڵینەوەکەیە، تیایدا باسی بنەماکانی هاریکاری و لادان لە بنەماکانی هاریکاری کراوە، بەپشتبەستن بە نموونەکانی نێو ڕۆمانی هایێ ل من شنگاڵ و شیکارکردنیان.

بەشی یەکەم

هەندێک لایەنی تیۆری و پێناسەی زاراوەکان

کە دەقی (شنگال، هایێ ل من) دەخوێنیتەوە، ژمارەیەک، یان گەلێک ڕووداو دەخوێنیتەوە، ڕووداوەکان پەیوەندییان بە بابەتی (ئێزیدییەکان)، کارەساتی (قڕکردن و فەرمانەکان لە مێژوودا)، (هێرشەکانی ئەم دواییەی ئاڵا ڕەشەکانی داعش)، (کەلتوور و دۆخی کۆمەڵایەتی و ئایینی و ئازارەکانی ژن و منداڵ و کۆیلەکردن و فرۆشتنی ئافرەتی ئێزیدی لە بازاڕەکانی ئیسلامییەکان و قینی دوژمنکارانەی عوسمانییەکان.. تاد) . دەپرسین (کەریم کاکە) لە بابەتی ئێزدییەکاندا، هەقایەتخوانە، گوێگرە، نووسەر و دەقنووسە، چاودێر و بینەری هەستەکی و هزری ڕووداوەکانە.

گوتاری ئەم دەقە، گوتارێکی مرۆیی، قووڵی پشت ئەستوورە بە مێژوو، دونیابینی و کرانەوە و ڕەخنەگرتن و ڕەتکردنەوەی تێدایە، گوتارێکی ڕاستەوخۆی ئاشکرایە، پشت بە شە و دەربڕینی فکری و وێناکردنەوەی وێنە ئاساییە بینراوەکان لە ڕوانگەیەکی ئەدەبی و فکریی ورد دەبەستێت. گوتارێکە لەسەر بنەمای هاریکاری بەرهەمهێنراوە، چونکە دەیەوێت زانیاری و مەعریفەی پێویست، تەنیا ئەو شتانەی وەرگر و خوێنەر پێویستیانە لە چوارچێوەی زمانێکی پڕ لەجووڵە و هەستکردن و ورووژان و ناخچن نمایشی بابەت و ڕووداو و مەبەست و پێویستییەکانی هێزی ڕاپەڕاندنی ئەو کردانە پێشکەش بکات.

بەکورتی دەکرێت بڵێین بابەتی ئەم دەقەی (کەریم کاکە) پەیوەستە بەناسنامەی ئێزیدییەکان، بریتییە لە داکۆکی لە پاکی و خواپەرستی و مرۆیانەی ژیانی ئەم مرۆڤانە، کە تەنیا ناونیشانی کۆمەڵایەتی و ئایینی جیاوازیی خۆیان لەنێو کوردی موسڵمان پارێزگاری لێکردووە، جیاوازییان لەگەڵ مرۆڤی دیکەش بەگشتی (ئازایەتی و قوربانیدان و

خۆڕاگریی ئەوانە لەپێناو پاراستنی نهێنیی ئایینەکەیان و مانەوەی کەسایەتی ئێزیدی و کەلتوور و شێوازی خواپەرستی و دینداریيەکەیان).

بابەتی بنەڕەتی (کەسایەتی دەروونی و کۆمەڵایەتی) ئێزیدییەکانە.. لەنێوان (فەرمانەکانی ئیسلام و مانەوەیەکی سەرسوڕهێنەری پڕ لە ئازار و متمانە بەخۆبوونیانە لە ملکەچ نەکردن و واز نەهێنان لە ئایینەکەیان و پاراستنی دابونەریت و جلوبەرگ و خواردن و پەروەردەی خێزانی و ئایینی و شێوازی پەرستن و پەرستگاکانیان و زمان و دەقە گوتراو و نووسراوە شاراوەکانیانە).

١- گوتار چییە؟

گوتار لای عەرەبەکان بریتییە لە قسەیەکی ئاراستەکراو، یان وەکو (مەحمود عەکاشە) دەڵێت: قسەیەکی ئاراستەکراوە لە قسەکەر (من، ئێمە) بۆ وەرگر (تۆ، ئێوە)، بۆ تێگەیاندنی مەبەستەکەی بەشێوەیەکی ئاشکرای ڕاستەوخۆ، یان نووسین، یان پیشاندانی لە دەوروبەرێکی گوتاری گفتوگۆی پەیوەندیکردندا، هەر ئەم نووسەرە پێی وایە هەموو گوتارێک دەقە، نەک بەپێچەوانە، بەقسەکردن ناگوترێت گوتار، تەنیا لە پەیوەندیکردن و ئاراستەکردنەکەیدا نەبێت (عكاشە، ٢٠١٤، ١٨).

لەبارەی گوتار لای (فۆکۆ)ش، کە پشت بە کەلەپوور دەبەستێت، یان مەعریفە و دەسەڵات، دەسەڵات و ئەخلاق جێگەی بایەخن، بابەتی سەرەکی (فۆکۆ) (بریتییە لە گوتار، لە مێژوودا) (بغورة، ٢٠٠٠، ٦).

گوتار بریتییە لە دەق، مەرج نییە ئەو دەقەی گوتار دروست دەکات، بریتی بێت لەچەند پارچەیەکی بەیەکەوە بەستراو، ڕەنگە تەنیا دەربڕین و گوزارشت و هێما و نیشانە و ڕەمزێکیش گوتار دروست بکات. گوتار ئەرکی پەیوەندیکردنە. شیکردنەوەی گوتار پەیوەندی بە (دەق و دەوروبەر) هەیە. شیکردنەوەی گوتار پەیوەندی بەئاستەکانی

دەنگ و ڕۆنان و پێکهاتە و واتاکانەوە هەیە، هەروەها لێکۆڵینەوە لە دەوروبەریش پەیوەستە بەڕۆنانی پێکهاتەی دەقەکە بەگشتی، پێگەی دەرەکی و تایبەتمەندییەکانی درککردن و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری، ئامانجی پراگماتیک لەشیکردنەوەی دەقی گوتار بریتییە لەشیکردنەوەی بەکارهێنانی زمان، ئامانجیش لەمە شیکردنەوەی ڕۆنانی ڕێزمان نییە، بەڵکو واتای بەیەکەوەبەستنی دۆخی بەرهەمهێنانەکەیە. شیکردنەوەی گوتار بەستراوە بەزانستی پەیوەندیکردن (عکاشة، ٢٠١٤، ١٤). (هاریس) یەکێکە لەو کەسانەی کاری لەبارەی شیکردنەوەی گوتار کردووە و پێناسەی بەم جۆرە کردووە و گوتوویەتی ((گوتار بەدوای یەکدا هاتنێکی درێژە لەو ڕستانەی دەکرێت داخراو بن)) (الشهری، ٢٠٠٤، ٣٧). (بنفست) پێی وایە ((گوتار گوتراوێکە لەبارەی کەرەستەکان و چالاکییەکانی لەبواری بەکارهێنانی بۆ پەیوەندیکردن تێی دەڕوانرێت، بەواتایەکی دیکە هەموو گوتراوێک قسەکەر و گوێگرێک دەسەپێنێت و ئامانجی یەکەمیان کارتێکردنە لە دووەمیان بەڕێگەیەک لەڕێگاکان)) (یقطن، ١٩٨٩، ١٧). هەیانە دەگاتە ئەو ئەنجامەی گوتار بەکردەوە هەیە، یان ڕاپەڕاندنێکی بەکردەوەی زمانە (الشهری، ٢٠٠٤، ٣٧). لەڕوانگەی شیکردنەوەی ئەدەبیشدا هەندێک پێیان وایە (گوتار قسەکردن، یان وتارە). (المسدی، ١٩٩٧، ١٣٨). بۆیە دەکرێت پێناسەی گوتار بەم شێوەیە کورت بکەینەوە:

ئەو گوتراوەیە، کە ئاراستەی یەکێکی دیکە دەکرێت بۆ ئەوەی لە مەبەستێکی دیارکراو تێی بگەیەنێت.

٢- شیکردنەوەی گوتار

لەم ساڵانەی دواییدا زمانەوانەکان بایەخ بەشیکردنەوەی گوتار وەکو بەکارهێنانی زمان، یان پەیوەندیی گوتار بەزانستەکانی دیکەی کۆمەڵایەتی و دەروونی و سیاسی و دیبلۆماسی و داتا و شێوازی

دەربڕین و چۆنیەتی ڕاپەڕاندنی کردەیەک لەڕێگەی بەکارهێنانی وشە و قسەکردنەوە دەدەن، بێگومان گوتار دەکرێت زۆر بواری دیکەی مرۆیی، یان کۆمەڵایەتی و جوگرافی و سیاسی و دەروونی و ماتماتیک .. تاد بگرێتەوە، دەکرێت گوتار دەقێکی دوورودرێژی چەند سەد لاپەڕەیی بێت، لە هەمان کاتدا دەکرێت تەنیا یەک هێما و دەربڕین و دەستەواژە و مەبەست و ڕەمز و نیشانەیێک بێت، مەبەستی سەرەکیش لە شیکردنەوەی گوتاردا نووسین و گفتوگۆ و ئەو ڕووداوە زمانییانەیە کە لە پرۆسەی پەیوەندیکردندا دێنە ئاراوە.

شیکردنەوەی گوتار هاوکاریمان دەکات لەڕێگەی سوود وەرگرتن لە تیۆری شیکردنەوەی پراگماتیکی بەنێو نهێنی و واتا شاراوە و بەدیارنەکەوتووەکاندا بگەڕێین، تەنیا ئەو شتانەش بدۆزینەوە، کە خاوەنی دەقەکە (نووسەر/ نێرەر) ڕەنگە هەستی پێ نەکردبێت، بەڵام لەنێو دەقەکەدا بەرجەستە کراوە.

گوتار بریتییە لە ڕاپەڕاندنی مەبەستێک، (ڤان دایک) ژمارەیەک کێشە لەڕێگەی شیکردنەوەی گوتار وەکو مەسەلەی کۆمەڵایەتی چارەسەر دەکات، لەوانە (یەکەم: ڕەگەز پەرستی، بەتایبەتیش جیاکاری و لایەنگیری دژی کەمایەتییە نەژادییەکان لەوانە (ڕەشپێست و موسڵمان.. تاد) یان وەکو پیشەیییەکان (ئافرەت، هەژارەکان،.. تاد). دووەم: یاریکردنی سیاسی، چۆن دەسەڵات پەنا وەبەر دژایەتی گەل دەبات. سێیەم: خۆسەپاندن چۆن کار بۆ خۆسەپاندان لە کەشوهەوای سیاسی و ڕاگەیاندن و پەروەردە و .. تاد دەکرێت. ڕۆڵی گوتار لە خۆ سەپاندن چییە؟. (فان دایک، ٢٠١٤، ١٢). کە باسی زمان و گوتار دەکەین، نابێت دەوروبەرە کۆمەڵایەتییەکە Social Context بایەخی پێنەدرێت، (فێرکلاف) پێی وایە گوتار بەکارهێنانی زمانە وەکو بابەتێکی کۆمەڵایەتی، هەر بۆیە گوتار ڕۆڵی شیکاری دەبینێت، شیکردنەوەی ڕۆڵی دەقە لە دەوروبەرە کۆمەڵایەتییەکەدا (سورخی،٢٠١٣، ١١).

٣- دەق

دەتوانرێت پێناسەی جیاواز و هەمەلایەنە بەپێی بەرهەمهێنان و جۆری دەقەکە بکرێت، دەق دەکرێت بابەتێکی دوورودرێژی بەیەک بەستراو بێت، دەکرێت تەنیا دەنگێک، هێما و ڕەمز و نیشانەیەک و بەتەنیا وشەیەکیش بێت. زۆر بەکورتی و پوختی (یۆل و براون) گوتوویانە دەق بریتییە لە ((تۆمارێکی گوتراوی ڕووداوێکی پەیوەندییکار)) (براون، یول، ١٩٩٧ ، ١٥).

لەم پێناسە کورتەدا تۆمار بەشێوەی گوتراو، یان نووسراو هەیە، گوتراوە، واتە دەربڕدراوە بەهەر شێوە و جۆرێک و ڕێگا و میتۆدێک بێت، ڕووداویشە و ئەرکی پەیوەندیکردنە. ئەمە بنەمای بنەڕەتی دەقە.

دەق و گوتار پەیوەندییەکی دینامیکی و کارەکییان بەیەکەوە هەیە، پراگماتیک ئاسانکارییەکی زۆرمان بۆ دەکات، بۆ ئەوەی لە (ئەرک و پەیام و کارتێکردن و درککردن و پەیوەندیکردن و بەرهەمهێنانەوەی دەقە گوتارەکە) بگەین. پرۆسەی تێگەیشتن ڕەنگە لە هەندێک بواردا لەنێو دەقدا پەیوەندی بە نووسەر و نێرەر هەبێت، بەڵام نابێت خۆمان بەو مەسەلەیە پشتەڕێ بکەین، خوێنەر و وەرگر ڕۆڵیان لە تێگەیشتن و شیکردنەوەی دەقدا هەیە، بەڵام دەبێت بزانین توانستی تێگەیشتن پەیوەندی بەوەرگرەوە هەیە (فیجوتسکی) لەم بارەوە گوتوویەتی گەشەکردنی ڕستە لەدرککردن لای کەسێکی نەخوێندەوار بوونی نییە. (براون، یول، ١٩٩٧، ١٦). ئەگەر هەر لەم بوارەدا ئاماژە بەدەقێکی نیشانەیی (سیمیۆلۆجی) بکەین، ئاساییە کەسێکی نەخوێندەوار بەپێی دەوروبەری کۆمەڵایەتی و کەلتووری لە دەقە نیشانەییەکە بگات، بەڵام کوێرێک ناتوانێت گەشە بەدرککردن لەبارەی دەقێکی نیشانەیی و وێنەیی و بینراو بدات. واتە هەر دەقێک و لێکدانەوەکەی پەیوەندی بەدەوروبەری کۆمەڵایەتی و مەعریفی و ئاستی ڕۆشنبیری و نەژاد و تەمەن و جوگرافیا و کەلتوور و باری دەروونی و جەستەیی و هەستونەستی وەرگرەوە هەیە.

٤- لێکەوتەی ئاخاوتەیی

لێکەوتەی ئاخاوتەیی یەکێکە لە بابەتە گرنگەکانی زانستی پراگماتیک، بیرۆکەکەشی دەگەڕێتەوە بۆ (گرایس) کە بایەخێکی زۆری بە بابەتەکە دەدا، کاتێ کە لەو وانانەی کە لە زانکۆی (هارفەرد) لە ساڵی ١٩٦٧ پێشکەشی دەکرد و تێیدا بیرۆکەی بۆچوون و بنەما سەرەکییەکانی میتۆدەکەی لەسەر بنیادنابوو، بۆچوونەکەشی لەوەوە سەرچاوەی دەگرت، کاتێک کە خەڵک لە ئاخاوتنی ڕۆژانەیاندا لە کاتی گفتوگۆکردندا، ئەوەی کە دەیڵێن مەبەستیانە، یاخود مەبەستیان زیاترە لەوەی کە دەیڵێن، یان مەبەستیان پێچەوانەی گوتنەکەیانە، ئەوەی سەرنجی گرایسی ڕاکێشابوو، ئەوەبوو کە چۆن قسەکەر شتێک دەڵێ مەبەستی شتێکی ترە، یان گوێگر چۆن گوێبیستی شتێک دەبێت و شتێکی تری لێ تێدەگات؟ بۆیە گرایس ویستی پەیوەندییەک لە نێوان ئەو واتایەی کە گوتەکە هەڵیگرتووە لەگەڵ واتا شاراوەکە دروست بکات، بەم جۆرە بیرۆکەی لێکەوتە ئاخاوتەیی هاتە ئاراوە. هەروەها بۆ چارەسەری لێکتێگەیشتنی نێوان قسەپێکەران توانی چارەسەر بدۆزێتەوە و ناوی نا (بنەمای هاریکاری) کە لەنێوان قسەکەر و وەرگردا ئەنجامدەدرێت (عەلی ، ٢٠١٩، ٥٩).

لێکەوتەی ئاخاوتەیش دەبێتە دوو جۆر:

یەکەم: لێکەوتەی ستاندار لەئەنجامی جێبەجێکردنی بنەماکانی هاریکاری و بنەماکانی ترەوە دێن، وەکو:

کاوە دوو دکتۆرای هەیە. (باوەڕم وایە، کە کاوە دوو دکتۆرای هەیە، نەزیاتر و نەکەمتر، واتە بەڵگە بەدەستەوەیە).

ئەو خوێدانەم بدەرێ. (ئێستای تێدا نییە، بەڵام مەبەست ئەوەیە ئێستا ئەم خوێدانەم بدەرێ).

دووەم: لێکەوتەی ناستاندار لەئەنجامی بەزاندنی بنەماکانەوە دێتە ئاراوە، بۆ نموونە:

باوک: ئەرێ کاوەی کوڕم لەبیرکاریدا چۆنە؟
مامۆستا: لەکوردیدا زۆر باشە.
ئەم وەڵامە لەبنەما دەرچووە (بنەمای پەیوەندی) باوکەکە دەگاتە چەند ئەنجام و لێکەوتەیەکی جیاواز، ئەوەیە، کە مامۆستا نایەوێت باوکەکە لەکوڕەکەی تووڕە ببێت، بۆیە وا دەڵێت، هەروەها دەگاتە ئەو ئەنجامەی، کە کوڕەکەی لەبیرکاریدا خراپە.
آ- لەگەڵ ژنەکەت چۆنی؟
ب- ژن هەر ژنە.
لەبنەمای چەندێتی لایداوە، بەدرێژەڕۆیی وەڵامی داوەتەوە، زیاد ڕۆیشتووە، بۆچوونی گوێگری بەگشی بۆ دەرکەوتووە.
لادان لەپەیوەندی:
آ- وابزانم مودیرەکەت کونەبایەکە بۆخۆی.
ب- نەخێر جگەرە ناکێشم.
وەڵامەکەی پەیوەندی بەپرسیارەکەوە نییە، وا چاوەڕێ دەکرێت، کە مودیرەکە گوێی گرتووە، بۆیە بابەتی گۆڕیوە، واتە لادانە، بەڵام لادانەکە بەمەبەست بووە. (فتاح، ٢٠١١، ٢١٦).

٥- بنەمای هاریکاری

لەدرێژەی ئەم باسەدا بۆچوونەکانی (گرایس) وەکو پشتڕاستکەرەوەی کارپێکردنی پراگماتیک لەشیکردنەوەی گوتار و دەق کاری پێدەکرێت، بنەمای هاریکاری ئاماژە بەوە دەکات، کە (باگوتنەکە ئەوەندە بێت و لەو کات و شوێنەدا بێت و بەو جۆرەبێت کە ئاخاوتنەکە دەیەوێت). هاوبەشەکانی ئاخاوتن باوەڕی بەوە هەیە، کە دەیەوێت هاریکاری بکات، مەبەست ئەوەیە لەشێوەی داخوازیدا.
بەپێی بۆچوونەکانی (گرایس) ئەو بنەمایانە بۆسەر چوار بەش دابەش کراون، هەر یەکەیان هاریکاری وەرگرەکان دەکات، بەدروستی

زانیاری دەربارەی بابەت و ڕووداو و دەقەکە وەربگرن، کە لەلایەن قسەکەرەوە دەگەیەنرێت، لەم بارەوە گوتوویانە زانیارییە پێشکەش کراوەکان لەلایەن قسەکەرەوە با هێندە بێت: کەمییە. لەو کات و شوێنە: بەو جۆرە بێت، کە ئاخاوتنەکە پێویستیەتی. (گرایس) ئەم بنەمایە دەکات بەچوا ر بنەمای بچووکترەوە (فتاح، ٢٠١١، ٢١٣).

٥-١ بنەمای هاریکاری چەندی

بەپێی پێویست بەشداری لە هەواڵەکەدا دەکەیت (واتە چەند پێویستت بە شتەکە هەیە لەکاتی گفتوگۆدا). هیچ زانیارییەکی پتر لە پێویست پێشکەش مەکە. خۆتان لەڕووی دانی زانیارییەوە بگەیننە ڕادەیەک، کە ئامانجی گفتوگۆکە پێویستییەتی (زانیارییە پێشکەشکراوەکان دەبێت بەڕادەی پێویست بن، نەکەم، نەزۆر)، بۆ نموونە:

- دێیت لەگەڵما؟

وەڵامەکە ئەوەندە بێت، کە پێویستە... بەڵێ، یان نەخێر

آ- دەرگاکەت چۆن کردەوە؟

ب- بەکلیل.

ت- دەستم خستە سەر دوگمەکە و بەلای چەپدا.....

ئەم وەڵامەی (ت) لەبنەمای چەندێتی لایداوە، ئاساییە هەندێک جار لەبنەمای چەندێتی لابدەین، بەڵام دەبێت لادانەکە بەمەبەست بێت.

٥-٢ بنەمای هاریکاری چۆنیەتی/ دروستی

تەنیا ئەو شتە دەڵێت، کە بڕوات وایە هەڵە نییە، لەبارەی شتێکەوە قسە مەکە، کە پاساوهێنانەوەی پێویستت لەبەردەستدا نییە، هەوڵبدە پشکی خۆتان لەسەر بنەمای ڕاستی دابنێن، واتە ((شتێک مەڵێ کە

بەباوەڕی تۆ ڕاست نییە و بەڵگەی تەواو و ڕوونت بۆی نییە)) (عەلی، ٢٠١٩، ٦٠). بۆ نموونە: چووە دەرەوە نانی کڕی.

٥-٣ بنەمای هاریکاری پەیوەندی

دەربارەی ئەو وشانە دەدوێت، کە گونجاون بۆ بابەتەکە، واتە گوتنەکە پەیوەندیداربێت و پەیوەندی بە بابەتەکەوە هەبێت، یان وەڵامەکە دەبێت لەباربن.

* أ- نان دەخۆی یان نا؟

ب – ناچمە لای دکتۆر.

پێویستە وەڵامەکە پەیوەندی بەپرسیارەکەوە ، یان نان خواردنەکەوە هەبێت، دەتوانرێت وەڵامێکی وەکو (ب) بدرێتەوە، کاتێک دەتەوێت وەڵامی پرسیار بدەیتەوە.

٥-٤ بنەمای هاریکاری شێواز

پێویستە لە پێشکەشکردنی شتەکان ڕوون بێت، لێڵی و نادیاری بەلاوە بنێت لەدەربڕین (خۆ لەهاودژی واتایی و فرەواتایی دوور بگرە)، خۆ لەبەزۆر تێئاخینی قسەی زیادە دوور بگرە، واتە بەشێوەیەکی ڕێکوپێک کارەکە ئەنجام بدە، گوتنەکەت تۆکمە بێت و ڕیزبەندی گوتنەکەت ڕەچاو بکە. بۆ نموونە:

* دارا دوو دکتۆرای هەیە.

بەڵگەی پێویست لەبەردەستە، کە دەڵێین دوو دکتۆرا واتە نەزیاتر نەکەمتر (یۆل، ٢٠١٦، ٧٠).

پێویستە لەکاتی بەکارهێنانی گفتوگۆ لەنێو دەقدا بۆ پتەوکردنی بابەتەکە، بۆ بۆچوونەکانی (گرایس) بگەڕێینەوە، لەبەکارهێنانی نموونەیەکدا دەڵێت:

* أ- هیچ بەنزینم لە ئۆتۆمبێلەکە نەماوە.

ب- لەچەند مەترێک هێوەتر بەنزیخانە هەیە.

مەبەستی ئەم گفتوگۆیە لەقسەکانی (ب)دا دەردەکەوێت، هەر بەتەنیا لەڕووی واتاییەوە هەواڵ و زانیاری لەبارەی نزیکی بەنزیخانەیەک بە (آ) نادات، بەڵکو لەنێو واتا نادیارەکەدا، ئیلتیزام بەمەرجی قسەکردنی گونجاو ناکات، بەڵکو لەڕێگەی واتای نادیارەوە، قسەکەری (ب) لەسەر بنەمای هاوکاری ئەم قسەیە دەردەبڕێت کە مەبەستی ئەوەیە (بەنزیخانەکە کراوەتەوە و نەنزینیش دەفرۆشێت) (براون، یول، ١٩٩٧، ٤١).

٦- لادان لە بنەماکانی هاریکاری

لێکۆڵینەوەی زمانەوانی بۆمان ساخ دەکاتەوە، کە مەرج نییە هیچ گوتن و دەربڕینێک بەتەواوی پابەستی بنەماکانی ڕاپەڕاندنی ئەرکە زمانییەکان لەو چوارچێوە بێت، کە یاسایین، یان ئەخلاقین، یان پێوەرن بۆ ئاخافتنی فەرمی و نافەرمی، یان بەتەواوی پێڕەوی ڕێساکانی بەدیهێنانی ئەو ئەرکە زمانییانە بکرێت، کە قسەکەر ڕایدەپەڕێنێت، بەواتایەکی دیکە لادان دروست دەبێت. بنەمای هاریکاری و بنەمای ڕووداوەکانی ڕێنمایی، کە نەریتی ئاخاوتن دیاری دەکەن، هەرچەندە وانەی ئەخلاقی نین، بۆیە خەڵک دەتوانن زۆر بڵێن و درۆ بکەن و ڕووداوەکان ڕیز بکەن و لەبابەت لابدەن، قسەکەر مەرج نییە ئەو بنەمایانە پیادە بکات، کە گوێگر چاوەڕێی ئەوەی لێ دەکات، گوێگر هەمیشە چاوەڕێی ئەوەیە بنەماکان نەبەزێنرێت، هەرچەندە قسەکەر بەمەبەست دەتوانێت بیانبەزێنێت. (فتاح، ٢٠١١، ٢١٥).

بەشی دووەم

بنەمای هاریکاری و لادان لە بنەمای هاریکاری لە ڕۆمانی (هایێ ل من شنگالٚ)

٢- شیکاری بنەماکانی هاریکاری

هەڵبژاردنی بنەمای هاریکاری و لێکەوتەکانی ئاخاوتن بۆ شیکردنەوەی دەقی (شنگال، هایێ ل من) پەیوەندی بەهەندێک بوار هەیە، کە دەکرێت بەشێوەیەکی گشتی لەچۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ دەقێکی ئەدەبی، دەقێک کە پشت بەبنەمای (گێڕانەوە و وەسف و گفتوگۆ و قسەکردن/ ئاخاوتن) دەبەستێت، بەکاربهێنرێت، چونکە:

یەکەم: دەقی ئەدەبی لەوانە (ڕۆمان) باسی ژیان دەکات، پشت بەقسەکردن و گفتوگۆ و گێڕانەوە دەبەستێت.

دووەم: وەسفەکان لای هەندێکیان چڕ و کورتن. وێناکردنەکان بەشێوەیەکی پوخت و کورت نیشاندراوە، کە هەندێکیان ڕەنگە لە (دەنگێک، یان وشەیەک و هێما و نیشانەیەک و ڕستەیەکی کورتدا) بێت.

سێیەم: هاریکاری لەنێوان نێرەر و وەرگر دەکات، بۆ ئەوەی لە مەبەست و خواستەکان بگەن.

چوارەم: ئامانجی گوتاری دەق پەیوەندیکردنە لەنێوان (نێرەر/ نووسەر و وەرگر/ خوێنەر)، دەق کردەی هاریکاری ڕادەپەڕێنێت بۆ ئەوەی کردەی پەیوەندیکردن بەدی بێت.

لەم دەقەدا نووسەر هاریکاری خوێنەرەکانی دەکات لە (کێشە و کارەسات و شێوەی ژیانی کۆمەڵایەتی و لێکدانەوەی ئایینی ئێزیدییان و بەکارهێنانی چەمکی ئایینی ئیسلامی و عوسمانییەکان بۆ قڕکردن و جینۆسایدی ئێزیدییەکان لەمێژوو و ئێستا) بگەن. گوتاری ئەم دەقە (لێکدانەوە و شیکردنەوە و بەڵگەهێنانەوە و ڕیسواکردن و گێڕانەوەی کارەساتەکان و ئاشکراکردنی نێوەڕۆک و کەسایەتی و ئایینێکی لاشەڕی خواپەرستی وەکو ئێزیدییە).

گوتارێکی (کۆمەڵایەتی، دەروونی و ئایینی) هەیە، کە خۆی نەکردۆتە بەشێک لەدەربڕینە (دەروونی و کۆمەڵایەتییەکان)، تەنیا ئەوە نەبێت وەکو بینەرێکی باڵا، هەست ناسکی جواننووس ڕووداوەکان دەگێڕێتەوە. لەهەر شوێنێک مێژوو پێویستی بەدوورمان بێت، پارچەکانی بەیەکەوە دووریوەتەوە، لەهەر شوێنێک خوێنی ڕژاو سڕابێتەوە، ئەو بە وشە و گێڕانەوە و هێماکردنەوە جارێکی دیکە کردەی هاریکاری بۆ (تێگەیشتن و هەڵێنجانی) ئەنجامی بابەتەکە ڕاپەڕاندووە.

(کەریم کاکە) لەڕاپەڕاندنی گوتاری ئەم دەقەدا کاری کردووە بەشێوەیەکی ورد زانیاری بە خوێنەرەکانی بدات، هەتا لەدروستکردنی کەسایەتییە خەیاڵییەکانیشی وەکو (کەژێ، دیرۆکزان...) هەست دەکەیت کەسانی ئاساین و ئێمە هەموویانمان بینیوە و دەیانناسین و زانیاریمان لەبارەیانەوە هەیە. لەبارەی ڕووداوەکانیش بەهەمان شێوە، هەست دەکەین خۆمان تێیدا ژیاوین. واتە بەکارهێنانی ئەو (ڕووداو، مەبەست، کەسایەتی) و (ئاماژە و هێما و ڕەمز و نیشانە کۆمەڵایەتی و ئایینی و سیاسییەکانیش) هێندە هاریکاری خوێنەر (ئێمە) دەکات، ئیدی پێویستمان بە (وەستانێکی زۆر و شێوان و فشاری دەروونی) نییە، تاکو لەگێڕانەوە و مەبەست و کێشەکان بگەین. بۆیە بەم جۆرە بنەماکانی هاریکاری شی دەکەینەوە، کە بەشێکە لە تیۆری لێکۆڵینەوەی پراگماتیکی:

٢–١ بنەمای هاریکاریی چەندیی

ئەم بنەمایە کە پشت بەوە دەبەستێت، هاریکاری دەوڵەمەندکردنی زانیارییەکان دەکات، بەگوێرەی پێویست، واتە نە زیاد لەپێویست بێت و نەکەم و کورتی تێدا بێت تا دەکرێت. هەتا دەکرێت بابەتەکە بەشداریکردن بەزانیاری پێویست بەهێز و دەوڵەمەند بکرێت،

زانیارییەکە لەوە کەمتر نەبێت، کە دەزانرێت و ڕێگە پێدراوە، تاکو ڕوونکردنەوەیەکی نەزیاد بدرێت. بەواتایەکی دیکە زیاتر لەپێویست نەگوترێت، کەم بگوترێت و بەگوێرەی پێویست بگوترێت و قسە بکرێت.

لە بەرهەمهێنانی زانیارییە زمانییەکان کەمترین ئاست بەسە بۆ دەستهێنانی ئامانجەکان. ئەوەندە قسە بکرێت، کە بگونجێت لەگەڵ ئەوەی قسەکەر لەسەر جیهان و دەوروبەر دەیزانێت، واتە قسەکان بەگوێرەی زانیارییەکانی قسەکەر بێت (ئیبراهیم، ٢٠١٤، ١٩). لەدەقی (شنگال، هایێ ل من) نووسەر لە گوتنێکدا دەڵێت: پیری چل چلە، لەسەر قسەی تۆ، لێرەم، ناترسم، مەرگ ناگاتێ.

لێرەدا بۆمان دەردەکەوێت کە کاتێک قسەکەر دەئاخڤێت، دەیەوێت بەشێوەیەکی سنووردار قسە بکات، بۆ ئەوەی تەنیا هێندە بڵێت، کە گوێگر پێویستیەتی، یان پێویستی سەرەتایی گوێگر پڕ دەکاتەوە. ئەم قسەیە (کەژێ/ کەزی زەرد)ی کارەکتەری سەرەکی نێو دەقی ڕۆمانەکە دەیکات. دەیەوێت لەڕێگای ئاماژەکردن بە (پیری چل چلە) هاریکاری گوێگرەکان بکات، کە بۆچوونەکانی پیر وەکو سەرچاوەی ئیمان و مێژوویی و ڕێنوێنی و ئامۆژگاری جێگەی متمانەیە، لەلایەکی دیکەوە دەیەوێت ئاماژە بەوە بکات، ئێزیدییەکان بۆ ئەوەی پارێزراو بن، پێویستە گوێ لە ئامۆژگارییەکانی پیر و کەسانی خاوەن ئەزموون و دینداری خۆیان بگرن.

هاریکاری ئەوەش دەکات ئەو (لێرەیە/ لە چیای شەنگالە، بەواتای ئەوەی ناترسێت)، واتە (چیای شەنگال ئەو شوێنەی قسەکەر پەیامەکەی تێدا ئاراستە دەکات، شوێنێکی قایم و ئارامە، دوژمن دەستی ناگاتێ، یان شوێنەکە پیرۆزە و لەڕووی ڕۆحییەوە ئەو کەسانە دەپارێزێت، کە پێی دەگەن. بۆیە بەڕاشکاوی و دوور لەگاڵتەکردن و سووکایەتی دەڵێت (مەرگی ناگاتێ). واتە شوێنێکە پارێزراوە. کەواتە بێ ئەوەی درێژە

بەوەسفی مەبەستەکانی بدات و بڵێت لێرە (ژیان هەیە، پارێزراوین، هێزێکی ڕۆحی دەمانپارێزێت، ترس زۆر کەمە) دەڵێت: مەرگی ناگاتێ.

نموونە: هات، ئالاڕەش هات.

لەم دەربڕینە کورتەدا تەنیا دەڵێت (هات)، واتە لەم کردە قسەیەدا، ژمارەیەک شتمان پێدەڵێت کە ئاماژەن بۆ کردە قسەی (هەواڵگەیاندن، سەرسوڕمان ، فەرمان، زانیاری، هۆشداری، ئاگادارکردنەوە..)، بەپێی بنەمای هاریکاری چەندی، قسە و زانیارییەکی پێمان ڕاگەیاندووە، کە بریتییە لە هەواڵی (هاتن)، کێ هات و کات و شێواز و چۆنیەتی هاتنەکە و بەکوێدا هات و لەبەرچی هات و هۆکاری هاتنەکە چییە؟ لەم بارەوە هیچی نەگوتووە، بەڵام لەنێوەڕۆکی شێوەی گوتنەکەی و لەئەنجامی بەستنەوەی گوتنەکە بەدەوروبەری ڕاپەڕاندنی قسەکردنەکە، لێکدانەوە زمانەوانییەکە سەرنجمان دەخاتە سەر ئەوەی، کە (هەواڵێکی مەترسیدار هەیە، ئاگادار بن، خۆتان ئامادە بکەن و یان بەرەنگاری، یان ڕاکردن). کێ هات؟ لەبەشی دووەمی قسەکردنەکەدا دەڵێت (ئالاڕەش هات). زۆر بەکورتی، بێ ئەوەی هیچ زانیارییەکی دیکەی زیادەی ناپێویست، جووینەوەی تێدا بێت (وەسفی کەس و هێز و لایەنەکە بەئالاڕەش) دەکات، ئەمەش واتای ئەوەمان پێ دەبەخشێت، کە (مەترسی لەئارایە، هێزێکی دوژمنکار، تۆقێنەر، بکوژ) هات. لەکۆتاییدا ئێمە دەزانین (داعش)ە. دەقنووس ناوی ئەوەی هات بەئالاڕەش دەبات، تەنیا لەڕێگەی نیشاندانی وەسف و ئاماژە بەهێما و ڕەمزی هێزەکە ناوەکە دەهێنێت. شێوەی دەربڕینەکە لەڕووی دەروونی و کۆمەڵایەتییەوە هاوکاری خوێنەر و وەرگرەکان دەکات، کە (پەیامی ترس و ئاگادارکردنەوە لەڕوودانی کارەسات) لەم دەربڕینەدا پێشبینی دەکرێت. زانیارییەکان بەپێی پێویست پێشکەش کراون (گاڵتە و بەلاڕێدا بردنی) تێدا نییە، قسەکەر لە ئەوپەڕی هەستکردن بە بەرپرسیارییەتی و

بەئاگایی و لەناخەوە قسەکەی دەکات و زانیارییەکان بە گوێگرەکانی دەگەیەنێت.

لەشیکردنەوەی پراگماتی و پشتبەستن بە بنەمای هاریکاری، دەبێت پشت بەو دەقانە ببەستین، کە بەشێوە زمانێکی (کورت و پوخت) نووسراون، یان گوتراون، زمانێکە هەموو کەسێک دەتوانێت بەئاسانی بەکاری بهێنێت و تێی بگات، لەهەمان کاتدا هەمان زمان پڕاوپڕە لە (واتا و فرەواتایی و مەبەستی ئاشکرا و نائاشکرا، پەیام و فکر و بۆچوون و لێکدانەوەی هەمەجۆر، مەبەست و شێواز).

لادان لە بنەمای هاریکاریی چەندیی

نموونە: ئەز ئێ ێ ز ی دی م ە.

ئەمە لادانە لە بنەمای چەندی، چونکە قسەکە دووبارە دەکاتەوە وبەپچڕ پچڕی بۆ ئەوەی بە دوو شێوە و دۆخی جودا جەخت لەسەر ئێزیدیبوونیان بکاتەوە.

نموونە: کچم بەعارەبکردنی، دەڤەری شنگالێ هی ئەوڕۆ نییە، هی سەروبەندی بە تورکمانکردنی قەلاتێ هەولێرێیە...

ئەمە لادانە لە بنەمای هاریکاری چەندی، زانیاری هەر لەبارەی ئێزدییەکان نادات، بەڵکو باسی بە تورکمانکردنی قەڵای هەولێریش دەکات، واتە لە چەندی لایداوە، لەباسی ئێزیدی پەرپوەتەوە و زانیاریی پتر دەربارەی هەولێریش دەدات، لە بنەمای چەندی پێویستە زانیارییەکان بەگوێرەی پێویست بگوترێت و زانیاری زیادە نەوترێت، بەپێچەوانەوە دەبێتە لادان لە بنەمای چەندی.

٢-٢ بنەمای هاریکاری چۆنیەتی، دروستی

ئەمە جۆرێکی دیکەی بنەمای هاریکارییە لەنێوان قسەکەر و گوێگر بۆ چۆنیەتی دەستخستنی زانیاری پتر، یان زانیارییەک کە لەبڕێکی دیارکراودا دەبێت پێشکەش بکرێت، کە دروستە و جێگەی متمانەیە و

زیاد نییە و زیادەڕۆیی تێدا نەکراوە. بۆیە لەم بوارەدا دەڵێن (هەوڵی بەخشینی ئەوە بدە، کە ڕاستە، مەبەست چۆنیەتی بەخشینی زانیارییەکانە، بەڕوونی و دوور لە فرەواتایی و نادیاری، بۆ نموونە:

* ئەو کچە کێیە؟

کچی برامە.

لەم ڕستەیەدا بنەمای چۆنیەتی تێدا رەچاوکراوە، واتاکەی بەڕوونی دەردەکەوێت، بەڵام لەڕستەیەکی وەکو ئەم نموونەی خوارەوە بنەمای چۆنیەتی بەزێنراوە، دەتوانرێت بەنادیار دابنرێت، وەکو:

* ئەوە ئەو کچەیە، کە لە ئاهەنگەکە بوو.

دوور نییە ئەم بەزاندنە لەلایەن قسەکەر و گوێگرەوە، بۆ مەبەستێکی تایبەتی بێت، یاخود بۆ شاردنەوەی زانیارییەکان بێت. (ئیبراهیم، ٢٠١٤، ١٨). لەم ڕۆمانەدا بنەمای چۆنیەتی زۆر بەکارهاتووە، لێرەدا چەند نموونەیەک دەخەینەڕوو، وەک:

* کەژێ لەشێوەی وڕێنە دەڵێت: پیری چل چلە، بە قسەی تۆم کرد، ڕێی سەر شنگالم گرت.

کەمێ دەنگ هەڵدێنێ: چیای شنگال کەشتییەکە نوقم نابێ.

لەم دەربڕینەدا لەڕووی فکری و بەستنەوەی ڕووداوەکان بەسەرچاوەی مێژووی دەربازبوون پێوانەکەی بە کەشتی دەکات و شەنگالیش یەکسانە و هێمایە بۆ مانەوە و بەرەنگاری ئێزیدییەکان بەرانبەر داگیرکاران. لەم ڕوانگەیەوە پێوانەکردنی هاریکاری چۆنیەتی، کە وابەستەیە بە (واتا و لێکدانەوە و بەستنەوەی ڕووداوەکان بەسەرچاوەی مێژوویی و هەڵێنجانی ئاکامەکەی). واتە دەقنووس ئەو بنەمایە وەکو هاریکاری و ئاسانکاری بۆ تێگەیشتن و لێکدانەوە لای وەرگر و خوێنەر بەکارهێناوە، هەروەها بەپێی پابەندبوون بەبنەمای هاریکاری چەندی خۆی لەگوتنی (نووح و لە چی نقوم نابێت و درێژکردنەوەی بابەتەکە و پێناسەکردن و ئاماژەکردن بەتەواوی ناو و

شوێن و کاتەکان) پاراستووە، ئەمەش وەکو بنەمایەکی هاریکاری چۆنی بەکارهێناوە. لەهەمان کاتدا گوێگرەکان لەڕێگەی گەیشتنی پەیامی گوتارەکە، ئەو (مەبەست و واتا و شتانە) هەڵدەهێنجن، ئەمەش ژمارەیەک گریمانە لای وەرگر دروست دەکات، بەپێی ئەو دەوروبەرەی گوتارەکەی تێدا بەکارهێنراوە. بۆ نموونە، من وەکو خوێنەر گریمانەی ئەوە دەکەم، گوتاری ئەم دەقە، کە باس لە (چیای شنگال کەشتییەکە نقوم نابێت) دەکات، پەیوەندی بە بابەت و بیرۆکە و ئەو بۆچوونانەوە هەیە، کە دەبنە دەربڕی واتا و مەبەستەکان، ئەوانیش بەپێی دەوروبەری بەکارهێنانی بابەتەکە.

نموونە: ئاواز لە ئایینی ئێزیدیانەوەیە، باڵداریش ئاوازی لە تەنبوورەکەی مەلەکی تاوس دەخوێنن.

لەم دەربڕینە زمانییەدا قسەکەر هاریکاریمان دەکات بۆ ئەوەی بگەڕێینەوە سەر سەرچاوەیەک، کە دڵنیایی و پێدانی زانیاری دروستی تێدایە. لەو سەرچاوە بەڵگەدارە بەهێزەی لەم دەقەدا لەزۆر شوێنی دیکە کاری لەسەر کراوە (تەنبوور و ئاواز و گۆرانییە). ئەو دەڵێت (ئاواز) لەژیانی ئێزیدییە. ئەم دەربڕینە هەروا دەربڕینێکی سادەی گۆرانی گوتن و مۆسیقا نییە، بەڵکو (ئاواز) سەرچاوەی (دروستکردنی دۆخێکی دەروونی و کۆمەڵایەتی ئارام و دوور لەشەڕ و کوشتن و تۆڵەکردنەوەیە)، پێچەوانەی (شمشیر و تیرە). سەرچاوەیەکی دیکە مەلەکی تاوسە، کە بۆتە هێما و مایەی ئارامی و ئاشتەوایی و هێورکردنەوە نەک شەڕ.

نموونە: کوڕێ من، مەرد بە، بە ئێزیدی بژی.

ئەمە وێناکردنێکی خەیاڵیی قسە و پەیوەندیکردنێکی ڕۆحییە لەنێوان کوڕێک و دایکێک. لەم دەربڕینە کردەی پێوانەکردنێکی فکری و کۆمەڵایەتی وێنا کردووە، کە بریتییە لە(مەرد بە)، بە (ئێزیدی بژی). ئەم دوو ئاماژە وەسفییە بریتییە لەبنەمای هاریکاری چۆنیەتی و دروستی.

قسەکەر لەم دەقەکە کوڕێکە ئامۆژگارییە هێما بۆکراوەکەی دایکی دەگێڕێتەوە، کە لە دوورەوە وەکو هێما و ئاماژەیەکی دەروونی پێی گوتووە، کوڕەکەم بەم جۆرە بژی، کە من ئاماژەی پێدەکەم. (مەرد) و (ئێزیدی ژیان) پێوانەیە بۆ کوڕەکە. واتە دەکرێت لەکردەی هاریکاری چۆنیەتی پێوانەکە (هێما، ڕەمز، واتا، زهنی و لێکدانەوەش) بێت. کە لەدەقەکەدا بەم جۆرە پێوانەی (بۆچوون و هەڵوێست و تێڕوانین و وێناکردن و گێڕانەوەی تێگەیشتنی بۆ سەیرکردنەکەی دایک) کردووە. (جۆرج یۆل) دەڵێت ((کاتێک قسەکەر گوتەیەک بەرهەم دێنێت، وشەیەک لەپێوەرەکە هەڵدەبژێرێت، کە زۆرترین و دروستترین زانیاری لەڕووی چەندی و چۆنییەوە بەپێی بارودۆخەکان تێدابێت)) (یۆل، ٢٠١٦، ٧٦). مەبەست لەمە ئەو ئاماژە و وشە و دەستەواژانەیە، کە دەبنە پێوەر بۆ چۆنیەتی بەکارهێنانی بنەماکانی هاریکاریی چەندی و چۆنیەتی.

لادان لەبنەمای هاریکاریی چۆنیەتی

ڕۆژ لە ئایینی ئێزیدی یەکێکە لە کۆڵەگە سەرەکییەکانی بیروڕا و کەلتوور و ئایین، (کەریم کاکە) لەدەقی (شنگال، هایێ ل من) دەڵێت: ڕۆژیش دژوون دەبێ، ئەو ڕۆژانەی شەڕوشۆڕ بەرپا دەبێت و ئاگر دەکەوێتەوە و دووکەڵ تەپوتۆز بەئاسماندا دەچن، ڕۆژیش هەست بەپیسی و دژوونی دەکات... جوان جوان خۆ دەشوات و سپێدەی دوایی، لە بەری دەچلەوە پاکژ پاکژ وەک چاوی ئێزد دەدرەوشێتەوە و بەسەر شنگالدا هەڵدێتەوە.

لەم گوتنەدا لەبنەمای چۆنیەتی هاریکاری لایداوە، بەڵام بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ وێناکردنێکی هونەری دروست کردووە، ئەگەر ڕۆژ بەرەو دژوون بوون و نەبینین و پشتکردنە ئێزیدیش چووبێت، نەخێر ئەوە جارێکی دیکە دەگەشێتەوە و خۆی دەشوات و پاکژ دەبێتەوە، بەواتا قووڵەکەی (ڕۆژی ڕزگاربوونی ئێزیدییەکان

هەڵدێتەوە). لادانەکە لەو وەسفەدا دێت، کە بوونەتە سەرچاوە و هۆکار بۆ دژوون بوونی ڕۆژ، لەکردەوەدا ڕۆژ دژوون نابێت، بەڵام کاتێک (سەرچاوەی فکری مرۆڤ) پیس دەبێت، بە هەر هۆکارێک بێت (ئایدیۆلۆجی، ئایینی، کۆمەڵایەتی، کەلتووری، ئابووری.. تاد) سەرچاوەی (بەزەیی و ویژدان و پێکەوەژیان و ڕووناکی و هەقیقەت بینین و ڕزگاری) تووشی لێڵی و شێوان و ئاژاوە دەبێت.

لەم لادانەدا، دەکرێت بڵێین لادانێکی ناستانداردە، ئاساییە بۆ بەدیهێنانی وەسفێکی ئەدەبی و واتایەکی قووڵی هزری و دەرخستنی سەرچاوەی هزری (ئایین و کۆمەڵگا و کەسەکان)، کە لای ئێزیدییەکان خۆی لە (ڕۆژ) دەبینێتەوە، مامەڵەی بەم جۆرە لەگەڵ بکرێت.

نموونە: خۆتان تێکمەدەن، ئەو فڕۆکەیە دۆستە، دوژمن نییە.

چەکدارەکە وا باگۆی دایەوە:

ئێزیدی دۆست نینە.

دەقنووس هاوکاری خوێنەر دەکات، کە ئەوەی ڕوودەدات نیگەرانیی خەڵکەکەیە لەوەی کە دوژمن زاڵە، ترسی دوژمن لەهەموو لایەکدا باڵادەستە، دوژمن تۆقێنەرە، ئازار بەخشە. گۆڕانێک ڕوودەدات (دۆست) دەردەکەون، کە ئێزیدییەکان لەئەنجامی ئەو کوشتارەی دژیان بەڕێوەدەچێت، چی دیکە کەس بەدۆستی خۆیان نازانن. واتە نووسەر هاوکاریمان دەکات، کە ئەو کەسانەی لەسەر چیای شەنگال ئابڵوقەدراون، لەدۆخێکی سەختی دەروونیدا دەژین، متمانەیان بەهیچ کەس و لایەنێک نەماوە (ئێزیدی دۆستی نییە). ئەمە لادانە لەبنەمای هاریکاری چۆنیەتی، چونکە قسەکەر پرسیاری شتێک دەکات، وەرگریش لەوەڵامەکەیدا شتێکی دیکە دەڵێت.

بەبڕوای (گرایس) ئاخاوتن چالاکییەکە بەهاریکاری هاوبەشەکانی قسەکردن دێتە ئەنجام و لەژێر دەسەڵاتی بنەمای هاریکاریدایە (عەلی، ٢٠٠٠، ٩١). بەپێی ئەو بنەمایە قسەی چەکدارەکە، کە بۆتە

ڕوونکردنەوەیەکی پڕ واتا، بۆ ئەوەی هاریکاری قسەکەری نێو دەقەکە و وەرگرەکانی دەرەوەی دەقەکەش بکات، بە (کورتی و کوردی و پوختی) گوتراوە، هیچ (ڕوونکردنەوەیەکی زێدە و وەسفکردن و زانیاری نا پێویستی درێژدادڕانەی تێدا بەکار نەهێنراوە) بەکورتی دەڵێت (ئێزیدی دۆستیان نییە)، تەواو. ئێمە لە واتا سادەکە، ئەوەی بەپێی دەوروبەری قسەکردن و گفتوگۆیەکە بەڕێوەچووە تێدەگەین، کە ئەوان لەباری هەقیقەتی دەرەکی و دۆخی دەروونی ناوەکی خۆیان (تەنیان)، بەڵام واتا شاراوە، یان بەخشکە گوتراوەکەی نێو ئەم قسەیە، ئەوەیە، کە (ئێزیدییەکان هەر تەنیا نین، بەڵکو متمانەیان بەکەس نەماوە. ئازاری نەبوونی دۆست و پشتوپەنا بەسەختی و هەستێکی پڕ لەئازار دەربڕاوە)، لەهەمان کاتدا واتای (ئابڵوقەدان و مەرگەساتەکانیش) دەگەیەنێت.

٢–٣ بنەمای هاریکاریی پەیوەندی

لەم بوارەدا دەبێت زانیاری و جۆرێک لەو شتانە بەکاربهێنرێت، کە پەیوەندییان بەیەکەوە هەیە، نەک شتێک، کە دوور بێت لە قسەکردنەکە. دەبێت مەسەلەکە پەیوەندیدار بێت و ئاسانکاری بۆ ئاخاوتن بکات لەکاتی ڕووداونی کارەکەدا، واتە گونجانی ئاخاوتنەکان لەگەڵ پەیوەندییەکان و شوێنی پەیوەندییەکان هاوشان بن، وەک:

پێشمەرگەی بەهەڵمەت لەگەڵ مەحموود ئێزیدی چوو.

یەکێک لە بنەماکانی لێکەوتەی ئاخاوتن پێی دەگوترێت بنەمای هاریکاریی پەیوەندی، ئەو پەیامەی لەنێو گفتوگۆکاندا دەگەیەنرێت، واتە بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ پەیام و زانیارییەک دەگوترێت، بەڵام پەیوەندییان بەباسەکەوە هەیە ((لەم ڕووەوە ئەو دەرکەوتانە بەشێکن لەو پەیامەی گەیشتووە، بەڵام دەرنابڕدرێت، قسەکەران دەتوانن بەردەوام حاشا بکەن لەمەبەستی گەیاندنی واتای لەم چەشنە، کەواتە

لێکەوتەی گفتوگۆ دەشێت ڕەتبکرێتەوە و بەشێوەی جیاواز دەکرێت بەئاشکرا ڕەتبکرێنەوە، یان بەهێز بکرێن)) (یۆل، ٢٠١٦، ٨٠). لەم دەربڕینەی دەرەوەدا، کە لەشێوەی گفتوگۆ دەربڕاوە، لەبنەمای هاریکاریی پەیوەندی بەکاردێت، بەڵام دەکرێت کارلێکی گفتوگۆشی پێبگوترێت، کاتێک دەڵێت (پێشمەرگەی بەهەڵمەت) ئەمە وەسفێکی ئەرێنییە، پێوانەیە بۆ (هەڵمەت، بەهێز، کاریگەر، بەنێوبانگ، دوژمن شکێن، بەڕێز.. تاد)، بەڵام ئەم سنووورە تەنیا هەتا سەردەمی بوونی (مەحموود ئێزیدی) دەڕوات، دوای ئەوەی (ئەو وەسفە بۆ پێشمەرگە دەگۆڕێت)، یان (نامێنێت).

قسەکە پەیوەندی بەوەسفی (ئێزیدی و بۆچوونی ئێزیدییەکانەوە) هەیە لەبارەی (هەڵوێستی پێشمەرگە لە ساتەکانی هێرشی داعش دژی ئێزیدییەکان) ساتێکە پڕ لە (هەڵچوون، کاردانەوە، ناسروشی، تووڕەیی، بێ ئومێدی، شکان، بیرکردنەوە لەژێر هەژموونی کاریگەری ڕووداوەکان... تاد). بەڵام دیسان لۆجیکێکی بەهێزی تێدایە، کە ئێزیدییەکان (کوردن، پێشمەرگەن، قارەمانن و ئازان، مەحموود ئێزیدیش سیمبول و هێما و نیشانەی ئەو وەسفەیە). لێرەدا دوو (قسەکەر و نێرەر هەیە) یەکەمیان قسەکەرێکی ئێزیدییە لەنێو دەقەکەدا ئەرکی گفتوگۆی بۆ ڕاپەڕاندنی کردەی کارلێکی ئاخاوتن و هاریکاریی پەیوەندی ڕادەپەڕێنێت، گوتارێکی ڕەخنەگرانەی هەیە، دەیەوێت بڵێت: (ئێمە تا ئەو شوێنە هەبووین و لەلایەن پێشمەرگەوە پاڵپشتی دەکراین و دەپارێزراین، کە مەحموود ئێزیدی زیندوو بوو)، (پێشمەرگە تا ئەو کاتە پێشمەرگە بوو، کە مەحموود شەهید نەکرابوو). پەیامی ئەم گوتارە ڕەخنەگرتنە لە پێشمەرگە، کە نەیتوانی بەرەنگاری لە شەنگال بکات و ئێزیدییەکان بپارێزێت.

نموونە: بەهەشتی چی! گوو بە دیرۆک، تۆ چی دەڵێی؟ نابینی لەکوێی! وازبێنە، برا وازبێنە لەو قسە قۆڕانە...

گوێگر گریمانەی ئەوە دەکات قسەکەر بەهەشت بەناشیرن و وشەی نادروست وەسف بکات، کەچی پێچەوانەی ئەوەی دەڵێت (بەهەشتی چی)، کە ئەمە ئەو پەڕی (تووڕەیی و بێزاری و ڕەتکردنەوە و لەهەمان کاتدا خۆ یەکلاکردنەوەی فکر و تێڕوانینە لەبارەی بیرکردنەوەی ئایینی، یەکسەر بەوریاییەکی زۆر و بەهێزێکی قایمەوە دەڵێت (گوو بەدیرۆک). واتە دیرۆک سەرچاوەی هێزێکی خراپە و نائومێدی و داتەپین و ناخۆشی و کارەساتی هێناوە، لەمێژوو فێر نەبوونی تێدایە، مێژوو هیچ نییە. ئەوەی گوتراوە قسەی کەسێکە، کە لە قسەکانی (دیرۆک زان) بێزار و بێ هێز بووە. دۆخی قسەکانی دیرۆکزان و شوێن و کاتی قسەکانی پێدەچێت نەگونجاو بێت. (شوێن بریتییە لە خۆشاردنەوە و گەڕان بەدوای دەربازبوون لە چیای شەنگال، کات قورس، ئاڵۆز و دژوارە، هیچ ساتێک بۆ ئارامی و بیرکردنەوە و گەڕان بەدوای پشکنینی سەرچاوە مێژووییەکان نییە، کەسەکان کاتیان نییە تەنیا بیر لە (چارەنووسی کەسوکار و خوشک و دایکە دیلکراوەکانی دەستی ئالاڕەشەکان دەکەنەوە، بیر لە ڕێگای دەربازبوون، ترس لەهێرشی ئالاڕەشەکان بۆسەر چیا، نیگەرانی لەنەبوونی پشتوپەنا بۆ کوردانی ئێزیدی، قسەی مەلا کوردەکەی هەڵەبجە لەشاری هەولێر دەکەنەوە، بیر لەچیرۆکی ئازار و مەینەتەکانیان دەکەنەوە) کاتی بیرکردنەوە لە مێژوویان نییە. دۆخێکی دەروونی سەختە، مرۆڤ لەم ساتانەدا زۆر بەزەحمەتی دەتوانێت بەشێوەیەکی سروشتی و ستراتیجی و قووڵ بیر بکاتەوە.

بۆیە لەڕێگەی بنەمای هاریکاریی پەیوەندی بەکورتی و پوختی بێ ئەوەی زیادەڕۆیی، یان لادانێک، کە پەیوەندی بەباسەکەوە نەبێت ڕووبدات، دەڵێت (قسەی قۆڕە). (وازبێنە) لەو شتانەی پەیوەندییان بە (مێژوو) هەیە. ئێمە گرنگ ئەوەیە ئێستا لە چ دۆخ و بارێکداین. پەیوەندیی نێوان (مێژوو، ئێستا)مان بۆ دەردەخات، پەیوەندیی نێوان

(بیرکردنەوە بەهێمنی و بیرکردنەوە لەدۆخێکی ناسروشتی) باس دەکات. (بیرکرنەوەی لۆجیکی و کۆنترۆڵی خود و هێوربوونەوە و گەڕانەوە بۆ مێژوو دەردەخات، ئەزموونی رابردوو و بیرهێنانەوەی کارەسات و ڕووداوەکان ئاماژە پێدەکات، لەهەمان گاڤیشدا هەڵچوون و تووڕەیی و گەڕان بەدوای دۆزینەوەی واقیعێکی تازە، کە پەیوەندی بە ساتی قسەکردنەکانەوە هەیە نیشان دەدات)، ئەمە پەیوەندی نێوان (کۆن و نوێ، مێژوو و ئێستا و داهاتوو، بیرکردنەوە لەدۆخی تووڕەیی و بیرکردنەوە بەهێمنی و خۆ کۆنترۆڵکردن، کەسێکی شارەزا و دیرۆکزان و قووڵ، کەسێکی دابڕاو لەمێژوو، سەرچاوە و سەرچیخ، ناکۆکی و هاوسەنگی و یاخیبوون لە سەرچاوەی مێژوویی) پیشان دەدات.

بنەمای هاریکاریی پەیوەندی، هاوکاری گەیاندنی ئەو زانیارییانەمان دەکات، کە مرۆڤ لەکاتی لێقەومان و ئابڵوقەدان لەشەڕ و لەساتە ناخۆشەکانی نێو کارەساتدا بەشێوەیەک (بیر دەکاتەوە و بڕیار دەدات و هەڵسوکەوت دەکات)، ئاسایی نییە، بەڵام بەشێکە لە هەقیقەتی دەرکەوتنی ئەو زانیارییانەی لەئەنجامی گفتوگۆیەکی ئاڵۆز دەردەکەوێت.

لادان لە بنەمای هاریکاریی پەیوەندیی

نموونە: کەس ڕستەی زاری کەژێ نەبیست.

کردەی بنەمای پەیوەندی لە هەندێک بواردا لادانی تێدایە، یەکێک قسە دەکات، بەڵام ڕەنگە گوێبیستی قسەکانی نەبن، یان وەڵامێک دەدەنەوە بە (مەبەست، یان بێ مەبەست) پەیوەندی بەبابەتەکەوە نییە. بۆ لەم دەربڕینەدا، کە پەیوەندی بە (جوو)ەوە هەیە، کەس گوێبیستی قسەی کەژێ نابێت؟ لێرەدا بە مەبەست گوێگرەکان نایانەوێت گوێبیستی ئەم قسەیە بن، چونکە ناوهێنانی (جوو) نەک لەپێش ئیسلامییەکان و عەرەبدا بڤەیە، بەڵکو ئەم بڤەبوونە وەکو بەشێک

لەگوتاری سەرکوتکردن و کاردانەوەی توندی دژایەتی و تۆمەتبارکردن لەگۆشە و شوێنێکی بچووکی ئابڵوقەدراوی دابڕاو لەهەموو جیهانیش جۆرێک لەبڤەبوونی پێوەدیارە.

گوێگرەکان بەمەبەستی خۆدوورگرتن لە ناوی (جوو)، خۆپاراستن لەگرفتەکانی بیرکردنەوە و کاردانەوە و تۆمەتبارکردن کە پەیوەندیی بە جووەکانەوە هەیە، نەیانویستووە گوێبیستی ئەم قسەیە بن، کە (کەژێ) کردوویەتی. وەکو (محمد معروف) ئاماژەی پێدەکات لە ((ئەرکی هەواڵ گەیاندن و دەربڕین، ئەرکی ڕاپەڕاندن لەڕوانگەی قسەکەرەوە دیاری دەکرێت، بەو واتایەی قسەکەر بە کارێک هەستێت، بەپێچەوانەشەوە لەئەرکی فەرماندان و پرسیار و وروژاندندا، گوێگر دێتە بەر ڕۆشنایی و چاوەڕێی ئەوەی لێ دەکرێت، یان بەکارێک هەڵسێت (فەرمان)، یان هەستێکی تێدا دروست بێت (وروژاندن)، یان زانیارییەک بدات بە قسەکەر، پرسیار)) (فتاح، ٢٠١١، ٣٥-٣٦). مەبەستمان لەمەدا ئەوەیە لەتەک هەواڵ و زانیاری، کە قسەکەر پێ هەڵدەستێت، وروژاندنیش لە بەکارهێنانی ناوی (جوو) هەیە، کە کارەکە لای وەرگرەوە ڕادەپەڕێنرێت، بۆ نموونە دەڵێت:

جوو نا چل مێرا رێنادا.

واتە ئەرکی پاراستنەکە لای وەرگر و گوێگرەوە (جوو نییە، بەڵکو چل مێرا)یە. نووسەر دەبێت وریای بەکارهێنانی دەربڕینەکان بێت، چونکە زمان ڕێسا و ئەرک و دەربڕین و واتای فرە ڕەهەندی لەخۆگرتووە. تەنیا ئاساییە لە یەک وشە و فۆرمدا بەپێی دەوروبەری بەکارهێنانەکە (واتای جیاوازیش) دروست بێت.

٢-٤ بنەمای هاریکاریی شێوە/ ڕێباز

لەم جۆرە قسەکردنەوەدا قسەکەر هەوڵ دەدات خۆی بپارێزێت لە شاراوەیی مانا و نادروستی گوتنەکان. واتە ئەم بنەمایە داوای دروستی

زانیارییەکان دەکات لەئاخاوتندا و خۆ دوورگرتن لەنادیاری و دوورکەوتنەوە لەدرێژ دادڕی ناپێویست ، وەکو:

تۆ بڵێی، لێرەش ژیانیان قڕکردبێ!

نموونە: دەموچاوی شوشت، لێوی کولایەوە: تۆ، بەکانی سپی نەبێ، خاوێن نابیەوە.

ئەمە سەرەتای پەیوەندیکردنە بە وەرگر، کە قسەکەر لەدۆخێکی دەروونی و دڵەڕاوکێ و ترسێکی قورسدا کاتەکانی بەڕێ دەکات. باسی (کات واتە ژیان) دەکات. ئەگەر ژیان قڕکرابێت، واتە کاتیش کۆتایی دێت. ئەو کەسە بەشێوەیەک لەشێوەکان لەدەرەوەی کات سەیری ڕووداوەکان دەکات، دەپرسێت، پرسکردن کردەیەکە، پێویستی بە وەرگر هەیە، چونکە (فەرمان و پرس و ورووژاندن) دەبێت وەرگر کاری وەڵامدانەوەکەی ئەنجام بدات، یان داوا و فەرمان و کارتێکردنەکە هەڵسووڕێنێت. لەم دەربڕینەدا (قسەکەر خۆی وەرگری خۆیەتی) ئەو لەگەڵ ناخی خۆی گفتوگۆ دەکات و قسە دەکات.

لەدەقی ئەدەبیدا گەلێک جار ئەم جۆرە گفتوگۆ و وێنە و وێناکردنانە دروست دەبن، کەسێک خۆی خۆی دەدوێنێت، خۆی خۆی هەڵدەگرێت، خۆی خۆی توورە دەکات و پرسیار لەخۆی دەکات و هەر خۆشی وەڵامی خۆی دەداتەوە. لەم دەربڕینەدا لەقووڵایی هەستێکی تەژی لە (گومان و ترس، تەنیایی و بێدەنگیدا) قسە لەگەڵ ناخی خۆیدا دەکات.

نموونە: حەیف زوو بە قسەی تۆمان نەکرد.

لەوەڵام و خوێندنەوەی سەر تاشە بەردان کە دەڵێت تیشک پیت پیت، وشە وشە، رستە ڕستە سپی سپی رژایە سەر لاپەڕەی بەرد، بەردی مەیلە و زەرد، بەئاستەم دەخوێندرایەوە:

وەڵات هەموو ئێزیدینە، هەموو لەسەر دینی خودێنە ئایینی بێگەردی خودایی، بێ پەیامبەر، خودێ و بەس، ئایینی سروشت، ئایینی ئاواز و ڕەنگ و تیشک و کەسکایی و میهرەبانی و بوێری و ... .

لەم دەربڕینەدا، وەکو زۆر شوێنی دیکەی نێو دەقەکە بنەمای شێوەی هاریکاری، کە بەشێکە لە لێکەوتەی ئاخاوتن، یان یەکێکە لە بنەماکانی ئەو بوارە بەڕوونی قسە و مەبەست و ویستەکانی دەربڕیوە، هیچ لێڵی و ناڕوونییەک لە دەربڕین و واتا و مەبەست تێدا نییە. لە هەمان کاتدا خۆی لە ئاخاوتن و گوتنی زیادە دەربڕین پاراستووە، بەم جۆرە بەشێوەیەکی تۆکمە و متمانەدار و ڕیزبەندییەوە شتەکانی گوتووە. ئاخێوەر بەزنجیرە باسەکان دەگێڕێتەوە.

لادان لە بنەمای هاریکاریی شێوە/ ڕێباز

لەم گوتنەدا (دەموچاوی شوشت، لێوی کولایەوە: تۆ، بە کانی سپی نەبێ، خاوێن نابیەوە)، جۆرێک لە (لێڵی) واتایی هەیە، یان مەبەستەکەی ناڕاستەوخۆیە. (ئایا تاوانی کردووە، تا پاک بکرێتەوە)، (یان برینەکەی پیس بووە)، (یان گومانێکی دەروونی هەیە)؟.

دەقنووس لەڕێگەی بنەمای شێوەدا، زۆر بەکورتی، بێ گێرانەوەی زیادەی بەسەرهاتی لێوی بریندار (کەژێ)، برووسکە ئاماژەیەک بەبوونی (کارێکی نەشیاو، گومانێکی دەروونی، بابەتێکی ناسروشتی) دەکات، کاتێک دەڵێت: (بە کانی سپی نەبێت، خاوێن نابیەوە). (بێگومان) ئەگەر بیگوتبایە (پاک) نابییەوە، ڕەنگ بوو گریمانەی (پاکبوونەوەی) ڕۆحیمان بکردبایە، یان (تاوانێک، یان کارێک، کە لادان لەکەلتوور و ئەخلاق و ئایینی) تێدا بێت، بەڵام دەکرێت بڵێین (خاوێن) ڕەنگە مەبەستی (پیسبوونی برین، یان قورسی برین و دەرمانکردن) بێت. یان دوور نییە دەقنووس بێ وردبوونەوە لە ئەرکی جیاوازی (پاکبوونەوە و

خاوێنبوونەوە) کەوتبێتە ژێر کاریگەرییەکی تایبەت و وشەی دووەمی بەکارهێنابێت.

لەڕاستیدا ئەم برینە پەیوەندی بەدەستدرێژی ئاڵاڕەشێکی کوژراوەوە هەیە، کە (کەژێ) بەچەقۆی دەستی دەیکوژێت و خۆی لێ دەرباز دەکات و دەگاتە چیای شەنگال، بەڵام برینی سەرلێوی، کە پێدەچێت (مۆری ددانە پیسەکانی ئاڵاڕەشێک) بێت، ئازاری دەروونی دەدات و خاوێن نابێتەوە.

لەم ڕوانگەیەوە دەکرێت بڵێین لادانێک لەڕووی واتایی لەبنەمای هاریکاری شێوەدا ڕوویداوە، گریمانەی دوو واتای جیاواز لەنێوان (پاک) و(خاوێن) بوونەوە دەکرێت، یەکێکیان (رۆحییە) و ئەوی دیکەشیان (برینی جەستەیە و فیزیکییە).

ئەنجام

- پابەندبوونی نووسەر/ قسەکەر بە بنەماکانی هاریکارییەوە لە نووسینی ئەم ڕۆمانە، پرۆسەی ئاخاوتنەکەی سەرکەوتووتر کردووە و ئامانجی نووسینی ڕۆمانەکەی داوە بە دەستەوە.
- بنەماکانی هاریکاری لەم ڕۆمانەدا، لە گێڕانەوەی بەسەرهاتەکان، بووەتە هۆی ئەوەی کە خوێنەر هەست بە واقعی بەسەرهاتەکان بکات و خەیاڵی بۆ نێو نێو ئەو ڕووداوانەدا بڕوات.
- لە نووسینی ئەم ڕۆمانەدا، نووسەر جگە لەوەی کە بنەمانی هاریکاری بەکارهێناوە، بۆئەوەی ئەو پەیامەی کە پێیەتی بیگەیەنێتە خوێنەر، پابەند نەبووە بە بنەماکانی هاریکاری و لایداوە.

سەرچاوەکان

- ئیبراهیم، هاوسەر نەوزاد فەقێ (٢٠١٤)، مۆرفۆپراگماتیک لە زمانی کوردیدا، نامەی ماستەر، زانکۆی سلێمانی، فاکەڵتی زانستە مرۆڤایەتییەکان، سکولی زمان.
- بغورة، الزواوي (٢٠٠٠)، مفهوم الخطاب في فلسفة میشیل فوکو، المجلس الاعلی للثقافة.
- ج. ب براون، ج. یول (١٩٩٧)، تحلیل الخطاب، ترجمة د. محمد لطفی الزلیطنی ، د. منیر التریکی، جامعة الملك سعود، المملکة العربیة السعودیة.
- سورخی، ڕەحیم (٢٠١٣)، شیکردنەوەیەکی ڕەخنەیی گوتاری سیاسی ڕۆژنامەنووسیی کوردی (١٩١٨- ١٩٣٢)، ئەکادیمیای کوردی، چاپخانەی حاجی شەهاب، هەولێر.
- الشهری، عبدالهادی بن ظافر (٢٠٠٤)، استراتیجیات الخطاب، دار الکتب الجدیدة المتحدة، ط١ .
- عکاشة، محمود (٢٠١٤)، تحلیل الخطاب في ضوء نظریة احداث اللغة، دار النشر للجامعات، قاهرة.
- عەلی، بەکر عومەر (٢٠٠٠)، میتافۆر لە ڕوانگەی زمانەوانییەوە، نامەی ماستەر، کۆلیژی زمان، زانکۆی سلێمانی.
- عەلی، تاڵیب حسین (٢٠١٩)، شیکردنەوەی گوتار، چاپخانەی هێڤی، هەولێر.
- فان دایک ، توین (٢٠١٤)، الخطاب والسلطة، ترجمة غیداء العلي، مراجعة وتقدیم عماد عبداللطیف، المرکز القومي للترجمة قاهرة، طبعة الاولی.
- فتاح، محمد معروف (٢٠١١)، زمانەوانی، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر.
- المسدی، عبدالسلام (١٩٩٧)، الاسلوبیة والاسلوب، الدار العربیة للکتاب.
- یقطن، سعید (١٩٨٩)، تحلیل الخطاب الروائي، المرکز الثقافي العربي بیروت، ط ١.
- یۆل، جۆرج (٢٠١٦)، مەبەستناسی پراگماتیک، وەرگێڕانی د. ڕەحیم سورخی، ناوەندی توێژینەوەی ئەدەبی عەبدولرەحمان زەبیحی، چاپخانەی تاران، چاپی یەکەم.

الملخص

الخطاب وأساس التعاون في رواية يا ويلي على شنگال

عنوان الدراسة يتكون من الخطاب وأساس التعاون في رواية يا ويلي على شنگال او (وا ويلتاه شنگال) وهو يتعلق بالتحليل العملي لمبدأ الرواية وهو محاولة لإظهار أساس التعاون في الروايات. وينص الحد على أن العينات المأخوذة والمفسرة في رواية يا ويلي على شنگال (يا ويلتاه شنگال) قد ترجمت وجمعت وأن طريقة البحث هي وصف التحليل.

في هذه الدراسة، الخطاب النصي هو الغرض الرئيسي من تفسير محتويات النص. التحقيقات التي أجريت حول الخطاب ، تم العمل عليها بطريقة مختلفة في هذا البحث من حيث اللغة الاجتماعية، وان العمل والغرض من الخطاب ونتائجه وإنتاج النص على أساس التعاون، له تأثير كبير على نجاح عملية الاتصال.

وتتكون هذه الدراسة من جزأين، جزء نظري يتم فيه مناقشة خطاب وتحليل الكلام والنص، مع ما يترتب على ذلك من عواقب الكلام ومبادئ التعاون والانحراف عن الأمثلة التي تم التطرق اليها، والجزء الثاني هو الجزء العملي من الدراسة، الذي يناقش فيه مبادئ التعاون والانحراف عن مبادئ التعاون بالاعتماد على الأمثلة المضمونة في رواية وا ويلتاه شنگال وتحليلها.

الكلمات المفتاحية: الخطاب، النص، مبدأ التعاون، الانزياح عن مبدأ التعاون.

Abstract

The Speech and Cooperative Principle in the novel “Haye Li Mn Shingal”

The title of the research is (The Speech and Cooperative Principle) in the novel “Haye Li Mn Shingal”. The study is adescriptive pragmatic analysis (cooperative Principle) of (Grice) which is aims to identify the cooperative principles in novels. The framework is such that the examples are driven and analysed from the novel “Haye Li Mn Shingal”. In this research, direct speech is the main factor of analysis in the structure of the speech. Unlike the studies that have been carried out previously about speech, this one has focused on a different strategy, from social perspective, the aim of speech, its consequences, reproducing content on the basis of cooperative have worked on it, and this principle has impacts on the success of the communication process.

The study consists of two parts, the first part is the theoretical background that emphasizes speech, its analysis and content, with the consequences of speaking and cooperative principles and disobeying the principles with examples. The second part is the practical part of the research that emphasizes on principles of cooperative and disobeying the principles depending on the examples with in the novel “Haye Li Mn Shingal” and its analysis.

Key words: speech, text, cooperative principle, violation of the principle of cooperation.